

Voorkomen van het Schavertje *Stenobothrus stigmaticus* op de Beegderheide 2025

Ernest van Asseldonk & Jan Hermans

Stichting Koekeloere / Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

Het Schavertje op één van de favoriete plekken op de Beegderheide

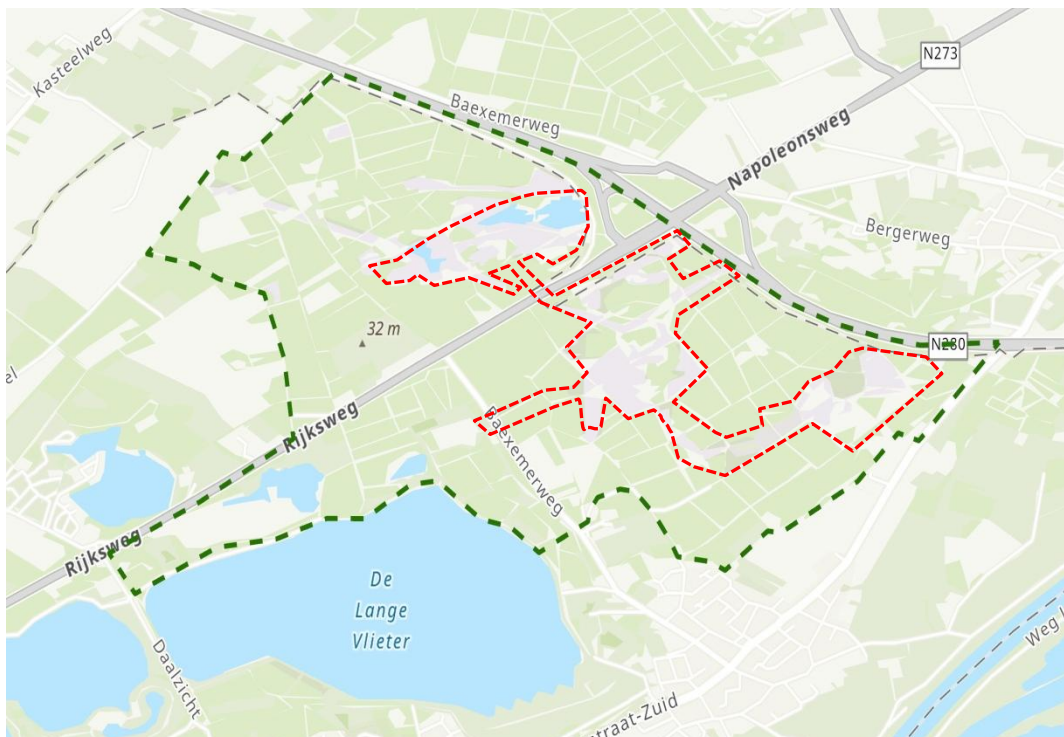
Inleiding

Het Schavertje *Stenobothrus stigmaticus* is een van de kleinste veldsprinkhanen. Met zijn grote ogen en opvallend gekleurde kielen is het een vrolijk ogende sprinkhaan. De soort komt vrij algemeen voor in heidegebieden op de Utrechtse Heuvelrug, de Veluwe en Overijssel en Drenthe. In Zuid-Nederland is de soort zeer zeldzaam. In Limburg is het Schavertje bekend van de Beegderheide, Schinveld, Brunsummerheide en diverse kalkgraslanden (Kleukers et al. , 1997). Van dit rijtje is alleen de Beegderheide als vindplaats van het Schavertje over. De huidige status van de soort in Nederland is omschreven als “thans niet bedreigd” (De Zeeuw & Kleukers, 2021). Procentueel is de soort in de periode 1990-2019 met 15% afgenomen. Sinds kort is het mogelijk om met behulp van losse waarnemingen, o.a. waarneming.nl, trends te bepalen door gebruik te maken van occupancy-modellen. De trend van het Schavertje bevestigt in deze modellen de negatieve ontwikkeling.

In dit verslag worden de inventarisatieresultaten van 2025 gepresenteerd en vergeleken met inventarisaties uit 2015 (gegevens H. van Buggenum) en twee artikelen die zijn verschenen over de sprinkhanen en krekels van de Beegderheide (Hermans, 2003 & Buggenum et al.,2017).

Werkgebied

Het gebied dat in 2025 op het Schavertje is onderzocht omvat alle open heideterreinen op de Beegderheide (figuur 1). Ten noorden van de N273 wordt de heide gekenmerkt door een groot aantal in grootte variërende vennen. Rond de vennen treffen we natte en droge heidegebieden aan met voornamelijk Stuikeide (*Calluna vulgaris*), Gewone dophei (*Erica tetralix*) maar ook delen met Pijpenstrootje (*Molinia caerulea*), Schapengras (*Festuca spec.*) en Struisgras (*Agrostis spec.*). Ten zuiden van de N273 liggen minder vennen en meer delen met droge heide. Ook hier bestaat de open vegetatie vaak uit grassen, met name Gewoon struisgras (*Agrostis capillaris*) en Fijn schapengras (*Festuca filiformis*) met soms Bochtige smele (*Avenella flexuosa*). Vergelijken we beide terreinen dan is het aanbod aan korte grassen in het zuidelijk deel groter dan in het noordelijke deel.

Figuur 1: Werkgebied Beegderheide met binnen het rode kader de delen die in 2025 op het voorkomen van het Schavertje zijn onderzocht.

Methode

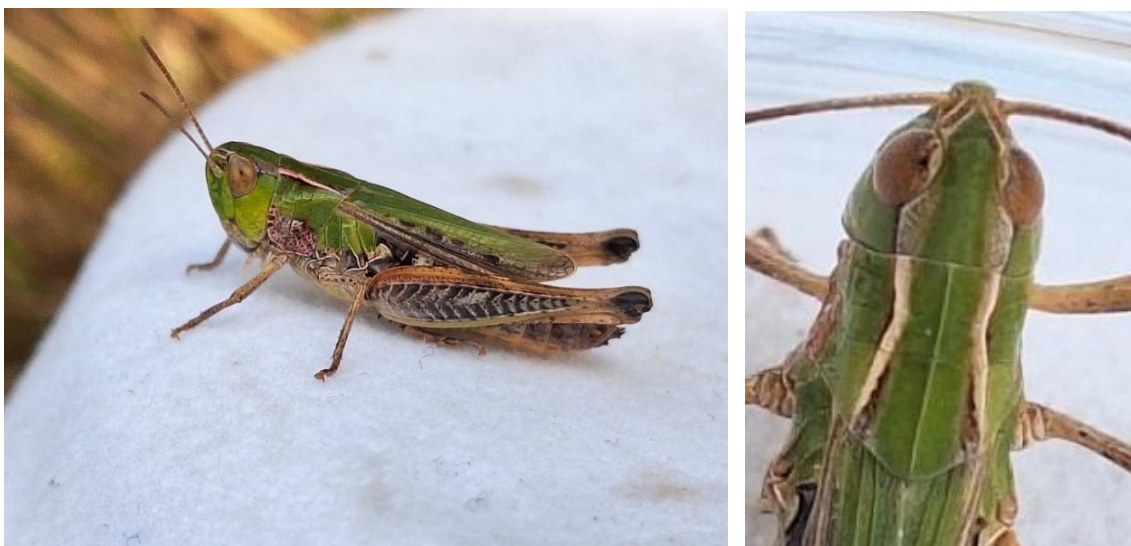
Omdat het geluid van het Schavertje onopvallend is, is de soort vrij moeilijk te inventariseren. De grootste kans om de soort te vinden is het afzoeken van plekken met een lage, grazige vegetatie aan de randen van heideterreinen. Na enige oefening is het mogelijk om de soort, aan de hand van de geringe grootte, gedrag en typische kleurcombinaties tussen andere soorten te ontdekken (Kleukers et al. 2004). Een tweede methode is de sleepmethode waarbij met een stevig insectennet sprinkhanen van de bodem en uit de vegetatie worden geschept. Deze laatste methode is in 2025 toegepast om het voorkomen van het Schavertje op de Beegderheide in kaart te brengen, zie ook bijlage 1.

Herkenning

Het Schavertje is een van de kleinste veldsprinkhanen. De zijkielen zijn zwak gebogen met brede lichte zomen. Het typische vleugellobje dat bij veldsprinkhanen kan voorkomen, ontbreekt. De eilegkleppen van het vrouwtje hebben een opvallende tand (Bakker e.a., 2015). De basiskleur van het Schavertje is bijna altijd groen, zelden grijs of bruin. Het achterlijfsuiteinde van het mannetje kan oker tot oranje of rood van kleur zijn. Bij mannetjes reiken de vleugels tot de achterknie, maar niet verder (figuur 2). Het vrouwtje heeft iets kortere vleugels die iets smaller zijn dan de achterdijen, figuur 3 (Bellmann e.a. 2020). Door het kleine formaat is de soort nauwelijks te verwarren met de andere Nederlandse soorten. Wat formaat betreft zijn dit het Knopsrietje (*Myrmeleotettix maculatus*), maar de sprieten van het mannetje hebben een knopje. Verwarring met het Zoemertje (*Stenobothrus lineatus*) is mogelijk, maar deze soort is veel groter (Bakker e.a., 2015).

Figuur 2: Schavertje man, de vleugels reiken tot de knie. Het achterlijf is stomp. Typisch voor de soort zijn de zijkielen die zwak gebogen zijn met brede lichte zomen

Figuur 3: Schavertje vrouw, de vleugels zijn korter in vergelijking tot het mannetje. Het achterlijf laat duidelijk het legapparaat zien. Typisch voor de soort zijn de zijkielen die zwak gebogen zijn met brede lichte zomen.

Habitat

De soort is in heidegebieden ten noorden van de grote rivieren vrijwel overal te vinden waar heischrale, korte vegetaties van bijvoorbeeld Bochtige smele (*Avenella flexuosa*), Borstelgras (*Nardus stricta*) of zwenkgras (*Festuca spec.*) voorkomen. Vooral in begraasde heiden kan de soort bijzonder talrijk zijn in overgangszones van Struikheide naar grazige vegetaties en aan bosranden. De soort komt vrij weinig in bermen voor (Kleukers et al. 2004). Het Schavertje blijkt gebaat te zijn bij begrazing van vergraste heideterreinen (Van Wingerden & Bongers, 1989).

Biologie

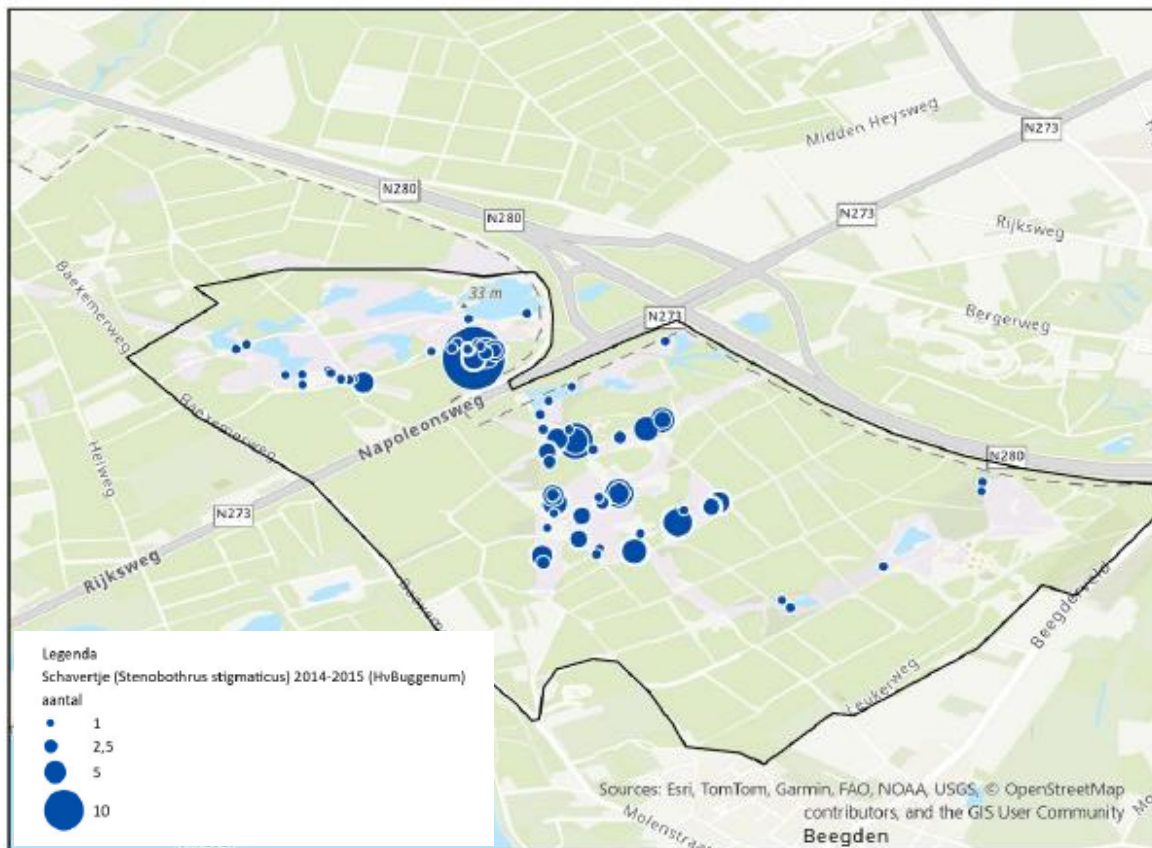
De volwassen dieren worden in Nederland vooral gevonden van eind juni tot laat in september, met enkele vroege waarnemingen in midden juni en enkele late tot in november (Kleukers et al., 2004). Het Schavertje zet de eieren af in eipakketten die vlak boven de wortels tussen de grasstengels worden bevestigd. Waarschijnlijk worden ook in hoge, dichte pollen van Bochtige smele de eipakketten zo diep mogelijk in de vegetatie afgezet (Wingerden & Bongers, 1989). Kleukers et al. (2004) vermelden dat de eipakketten afgezet worden in de bovenste bodemlaag of in plantenmateriaal op de bodem, maar nooit diep in de grond. De eieren komen na één winter uit. Er zijn vier of vijf nimfenstadia (Bakker et al., 2015).

Schavertje op de Beegderheide in historisch perspectief

Voor zover bekend betreft de eerste waarneming van het Schavertje op de Beegderheide twee vrouwtjes die op 29 augustus 1964 zijn waargenomen. Voorts wordt de soort enkele malen gemeld in 1970 en 1991 (waarneming.nl- EISarchieff). Hermans (2003) vermeldt dat de soort in 1995 lokaal voorkomt en dat de soort zich, dankzij begrazing, behoorlijk heeft uitgebreid. In 2001 kon de soort ook voor het noordelijk deel van de Beegderheide worden aangetoond nabij het ven de Grote Beegderpeel. De inventarisatie in 2001 heeft in grote lijnen aangetoond dat diverse sprinkhanen geprofiteerd hebben van het in gang gezette heidebeheer. Met name het verwijderen van boomopslag en de begrazing door schapen heeft geleid tot grote oppervlakten aan open, schrale vegetaties al dan niet met Struikhei. Het Schavertje laat ook tussen 2000 en 2005 een voorzichtige vooruitgang zien, ook in het noordelijk deel van de Beegderheide en rond de Grote Beegderpeel (Buggenum et al, 2017). In de periode 2004-2014 is er geen uitgebreide inventarisatie uitgevoerd, maar wordt de soort wel gemeld via waarneming.nl in 2004, 2008 en 2009.

Monitoring 2014-2015

In 2014 en 2015 is de Beegderheide door H. van Buggenum opnieuw onderzocht op het voorkomen van het Schavertje (figuur 4). De soort is aangetroffen op nagenoeg alle heideterreinen op de Beegderheide. Het kerngebied ligt centraal in het gebied binnen het begrazingsgebied van schapen. Ook in de noordelijke heidevelden is het Schavertje goed vertegenwoordigd. Opvallend is dat de zuidelijke delen, in de omgeving van Frankenven en Fengersven minder aantrekkelijk zijn ondanks de aanwezige korte vegetatie rond de stuifduinen. In 2014 en 2015 is op negen inventarisatiedagen de Beegderheide bezocht en zijn in totaal 86 exemplaren aangetroffen.

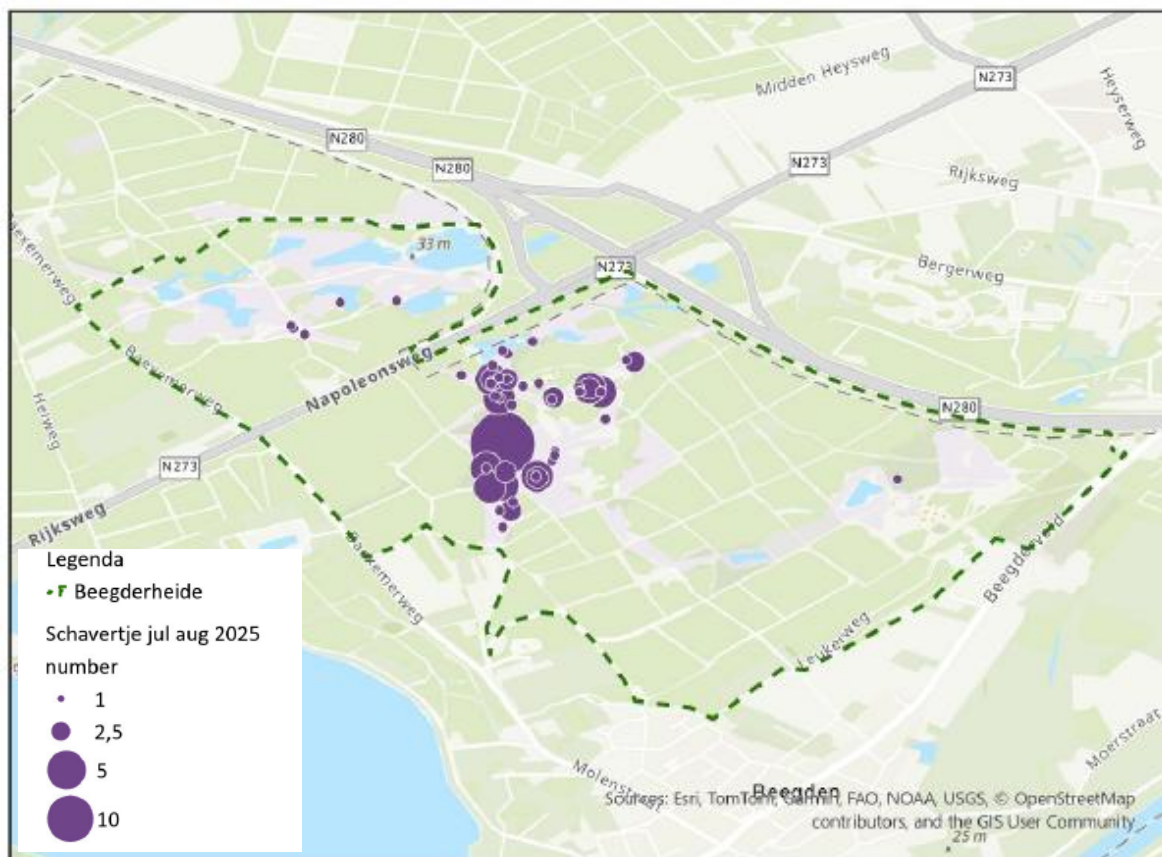

Figuur 4: Verspreiding van het Schavertje in 2014-2015 op de Beegderheide (bron H. van Buggenum)

In de periode 2015-2025 is er geen uitgebreide inventarisatie uitgevoerd, maar wordt de soort wel gemeld via waarneming.nl in 2020 en 2022.

Resultaten 2025

In 2025 is op verzoek van de Gemeente Maasgouw door de auteurs opnieuw gekeken naar het voorkomen van de soort op de Beegderheide. In de maanden juli en augustus zijn veertien bezoeken gebracht waarbij de potentiële gebieden minimaal twee keer zijn bezocht (zie ook bijlage 1). Het verspreidingspatroon van 2025 laat een ander beeld zien dan in voorgaande inventarisatie. Bijna de volledige populatie houdt zich op in het gebied ten zuiden van de N273. Tweede opvallend feit is dat de soort zich volledig heeft teruggetrokken in de heidegebieden die zich onder de hoogspanningsleidingen bevinden die over het gebied lopen. Hier bevinden zich geschikte plekken met open struis- en schapengrasvegetatie. Dit zijn de plekken waar de soort geconcentreerd is aangetroffen. Deze typische plekken zijn maar sporadisch terug te vinden het gebied ten noorden van de N273 én in het zuidelijk deel rond het Fengersven en Frankenven. Het voorkomen van dergelijke plekken lijkt essentieel voor het voortbestaan van het Schavertje op de Beegderheide. Omdat we hier te maken hebben met een momentopname van slechts één jaar is het noodzakelijk een tweede monitoringjaar toe te voegen om het verspreidingspatroon te bevestigen en dieper in te gaan op het gebruik van het gebied door het Schavertje.

Figuur 5: Verspreiding van het Schavertje in 2025 op de Beegderheide.

In 2025 zijn 93 Schavertjes aangetroffen. Om de talrijkheid te duiden is een vergelijking gemaakt met vier andere, eenvoudig determineerbare, veldsprinkhanen die tijdens de veertien monitoringsdagen zijn aangetroffen (tabel 1). Het Schavertje is van deze vijf soorten het minst vaak aangetroffen. Tijdens de monitoring met het sleepnet is frequent vastgesteld dat zichtwaarnemingen gevolgd door een sleepbeweging niet altijd Schavertjes opleverd. De werkelijke aantallen zouden dus hoger kunnen liggen.

Acrididae (Veldsprinkhanen)		waarnemingen	exemplaren
Blauwvleugelsprinkhaan	<i>Oedipoda caerulescens</i>	95	213
Knopsrietje	<i>Myrmeleotettix maculatus</i>	243	1127
Krasser	<i>Pseudochorthippus parallelus</i>	142	309
Schavertje	<i>Stenobothrus stigmaticus</i>	59	93
Zwart wekkertje	<i>Omocestus rufipes</i>	100	142

Tabel 1: Overzicht van vijf waargenomen veldsprinkhanen tijdens de zoektocht naar het Schavertje op de Beegderheide in 2025. Alleen eigen waarnemingen zijn opgenomen.

Schavertje op de Beegderheide , een geïsoleerde populatie

De noodzaak om extra aandacht voor de soort te hebben is evident. De soort komt in de wijde omgeving niet meer voor. Geïsoleerde populaties kunnen alleen overleven door implementatie en voortgang van beheersmaatregelen (het verwijderen van struikgewas, kleinschalig plaggen of chopperen en door extensieve begrazing. Begrazing moet relatief intensief zijn om kort gras en open vegetatie te bevorderen (Bemann, 2026).

De soort is in België bedreigd en komt voor op de zinkgraslanden en dolomietkalkgraslanden van de Maasvallei, verder ook in droge heideterreinen en schraalgraslanden. Ook leeft er nog steeds een populatie in de Belgische kustduinen en in het Brugse Houtland. De dichtstbijzijnde populatie was een populatie in Noord-Oost Belgisch Limburg (Decleer et al., 2002). In Duitsland komt de soort lokaal voor. Dichtstbijzijnde waarnemingen zijn te vinden in het Swalmdal en het Brachterwald. Ook hier betreft het voornamelijk waarnemingen ouder dan tien jaar (Observation.org).

Als we in staat zijn om de soort te behouden voor de Beegderheide, betekent dat we ook de authenticiteit van het gebied hebben kunnen behouden en misschien zelfs kunnen herstellen. Het Schavertje zou het symbool moeten worden voor de Beegderheide, zoals de Adder het symbool is voor Nationaal Park de Meinweg.

Monitoring 2026

De monitoring van 2025 heeft inzicht gegeven in het actueel voorkomen en verspreiding van het Schavertje op de Beegderheide, maar is, vanwege de eenzijdige methode wellicht niet volledig genoeg. In 2026 zal daarom wederom een monitoring plaatsvinden. Het protocol voor de 2026 monitoring is:

- Monitoring met sleepnet conform 2025
- Monitoring op zicht en roepende exemplaren
- Vastleggen bewegend beeldmateriaal van de soort, het filmen van gedrag , paring, eiafzet e.d.
- vegetatiekartering in concentratiegebieden
- vegetatiekartering in gebieden waar de soort juist niet voorkomt maar wel verwacht zou kunnen worden.

Doel voor 2026: Opstellen van een advies met betrekking tot het beheer en eventuele uitbreiding van potentieel geschikte locaties.

Dankwoord

We bedanken de Gemeente Maasgouw voor het verstrekken van de ontheffingen om onderzoek op de Beegderheide te mogen uitvoeren. Harry van Buggenum bedanken we voor het beschikbaar stellen van de data uit 2014-2015.

Literatuur

Bakker, W.H., J.H. Bouwman, F. Brekelmans, E.C.Colijn, R. Felix, M.A.J. Grutters, W. Kerkhof & M.J.C. Kleukers, 2015. De Nederlandse sprinkhanen en krekels (Orthoptera). Entomologische Tabellen 8:1-255.

Bellmann H., F. Rutschman, C. Roesti & A. Hochkirch 2020. Veldgids Sprinkhanen en Krekels van Europa. KNNV Uitgeverij, Zeist

Bemann, 2026, *Stenobothrus stigmaticus* (Kleiner Heidegrashüpfer) (Rambur, 1838), <http://bemmann.alfahosting.org/Stenobothrusstigmaticus.htm>. Geraadpleegd jan 2026.

Buggenum, H.J.M. van, J.G.S. van den Berg, J.T. Hermans (2017) De sprinkhanen en krekels van de Beegderheide in de periode 1990-2015 een onderzoek naar de effecten van beheer. Natuurhistorisch Maandblad, jaargang 106(2): 41-51

Decler, K., S. Vanroose, R. Devriese, K. Hofmans & K. Lock, 2002, Status en trends van de Belgische sprinkhanen en krekels (Orthoptera) Bulletin van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen Biologie. 72-Suppl.: II 5-II 7, 2002

Hermans, J.T. Sprinkhanen en Krekels van de Beegderheide (2003). Natuurhistorisch Maandblad jaargang 92(5): 137-141

Kleukers, R.M.J.C., E.J. van Nieukerken, B. Odé, L.P.M. Willemse & W.K.R.E. van Wingerden 2004. De sprinkhanen en krekels van Nederland (Orthoptera). – Nederlandse Fauna 1. Nationaal Historisch Museum, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland, Leiden. 416 blz, 14 platen.

Kleukers R. & R. Krekels (2004) Veldgids Sprinkhanen en krekels. KNNV Uitgeverij, Utrecht

Marnix de Zeeuw & Roy Kleukers (2021), Sprinkhanentrends bepaald met occupancy-modellen (orthoptera) Nederlands Faunistische Mededeling 56:69-80

Wingerden, WKRE, van & W. Bongers De verspreiding van *Stenobothrus stigmaticus* (Rambur) 1839 (Orthoptera, Acrididae) in relatie tot de vegetatiestructuur van *Deschampsia flexuosa* bij begrazing – Nieuwsbrief Saltabel 2:20-27

Stichting Koekeloere

Hofstraat 7
6019 CB Wessem
info@stichtingkoekeloere.nl
www.stichtingkoekeloere.nl

Datum: Februari 2026

Bijlage 1: Bezoekfrequentie en routes met betrekking tot de inventarisatie van het Schavertje op de Beegderheide in 2025

Nr	Datum	Tijd	tijdsduur	Aantal	Personen	Bijzonderheden
JULI						
1	03-07-2025	14.00 – 16.30	2,5	0	E.v.A	
2	04-07-2025	14.30 – 15.30	2	0	E.v.A	
3	18-07-2025	14.15 - 16.00	1,75	2	J.H. & E.v.A	
4	19-07-2025	11.00 – 14.30	3,5	18	E.v.A.	
5	22-07-2025	12.30 – 15.15	2,75	12	E.v.A.	
6	25-07-2025	12.15 – 15.45	3,5	30	J. vd Berg & E.v.A	
7	26-07-2025	12.30 – 16.00	3,5	2	E.v.A.	
AUG						
1	07-08-2025	10.00 – 13.45	3,75	1	E.v.A.	
2	08-08-2025	10:15 –11:45	1,5	0	J. vd Berg & E.v.A	8 ex ontginning. 2 zelf, min 6 st. Bargerveen. Warm maar niet zonnig. Weinig sprinkhanen actief
3	09-08-2025	13:00 –15:45	2,75	3	E.v.A.	Ondanks perfect zonnig weer tegenvallende resultaten
4	12-08-2025	9:30 – 13:45	4,25	15	E.v.A	Aanvankelijk bewolkt met lichte regen, opklarend naar 30 gr!
5	21-08-2025	13.00 – 16.00	3	1	E.v.A.	Laag aantal, ook bekende plekken gecontroleerd zonder resultaat
6	26-08-2025	13.15 -15.:30	2,25	0	E.v.A.	
7	29-08-2025	10:15 –11:45	1,5	1	E.v.A.	Status na regenachtige dag gisteren. Temp goed, gras nog wat vochtig.
Totaal			38,5 uur	85		